

УДК 364.446:37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.26>

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Олена БЕЛКІНА-КОВАЛЬЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

Андрій КОЛОСОК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Бібліографічний опис статті: Чернета, С., Белкіна-Ковальчук, О., Колосок, А. (2025). Освітній простір як ресурс соціальної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 205–213, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.26>

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті розглядається освітній простір як багатовимірне середовище, що поєднує навчальні, соціальні, психологічні та інтеграційні функції у процесі підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації та воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена потребою формування ефективної системи соціальної допомоги дітям, які зазнали травматичного досвіду, у межах освітнього та громадянського середовищ.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і практичних засад використання освітнього простору як ресурсу соціальної підтримки дітей ВПО та визначення напрямів його удосконалення у територіальних громадах України.

Освітній простір громади виконує роль стратегічного ресурсу соціальної політики, спрямованого на відновлення психоемоційного стану, формування соціальних зв'язків і забезпечення рівного доступу до освіти. Визначено, що навчальна, соціалізаційна, інклюзивна та терапевтична функції освітнього середовища сприяють адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб, розвитку їхніх когнітивних і комунікативних компетентностей, зменшенню рівня тривожності та ізоляції. Важливою складовою забезпечення ефективної соціальної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти визначена злагоджена взаємодія всіх учасників освітнього середовища. Де кожна професійна група – педагоги, соціальні педагоги та адміністрація – виконує свою унікальну роль у створенні системи безпеки, довіри та розвитку дитини. Розкрито сутність партнерської взаємодії громади й закладів освіти як умови забезпечення комплексної підтримки дітей і сімей переселенців.

Обґрунтовані напрями удосконалення освітнього простору: інституційне зміцнення партнерств, цифровізація освіти, розвиток інклюзивного середовища, запровадження супервізійної підтримки педагогів і системний моніторинг ефективності соціально-освітніх програм.

Ключові слова: освітній простір, соціальна підтримка, внутрішньо переміщені особи, громада, інклюзія, соціальна політика, педагогічна взаємодія.

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

Olena BIELKINA-KOVALCHUK

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-7115-3889

Andrii KOLOSOK

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

To cite this article: Cherneta, S., Bielkina-Kovalchuk, O., Kolosok, A. (2025). Osvitnii prostir yak resurs sotsialnoi pidtrymky ditei vnutrishno peremishchenykh osib u terytorialnykh hromadakh [Educational space as a resource for social support for children of internally displaced persons in territorial communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 205–213, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.26>

EDUCATIONAL SPACE AS A RESOURCE FOR SOCIAL SUPPORT FOR CHILDREN OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN TERRITORIAL COMMUNITIES

In the article, the educational space is considered as a multidimensional environment that combines educational, social, psychological, and integration functions in the process of supporting children of internally displaced persons in conditions of decentralisation and martial law. The relevance of the study is determined by the need to develop an effective system of social assistance for children who have experienced trauma within the educational and community environments.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical and practical foundations for using the educational space as a resource for social support for IDP children and to identify areas for its improvement in the territorial communities of Ukraine.

The community's educational space serves as a strategic resource for social policy aimed at restoring psychological and emotional well-being, forming social ties, and ensuring equal access to education. It has been determined that the educational, socialisation, inclusive and therapeutic functions of the educational environment contribute to the adaptation of children of internally displaced persons, the development of their cognitive and communication skills, and the reduction of anxiety and isolation. Coordination between all participants in the educational environment is identified as an important component of ensuring effective social support for children of internally displaced persons in educational institutions. Each professional group – teachers, social educators and administrators – plays a unique role in creating a system of security, trust and child development. The essence of partnership between the community and educational institutions as a condition for providing comprehensive support to children and families of displaced persons is revealed.

The directions for improving the educational space are substantiated: institutional strengthening of partnerships, digitisation of education, development of an inclusive environment, introduction of supervisory support for teachers, and systematic monitoring of the effectiveness of social and educational programmes.

Key words: educational space, social support, internally displaced persons, community, social inclusion, social policy, pedagogical interaction.

Актуальність проблеми Вимушене переміщення мільйонів людей, серед яких значну частку становлять діти, зумовлене повномасштабною війною, призвело до необхідності пере-

осмислення ролі закладів освіти у забезпеченні соціальної стабільності та психологічної безпеки дітей з числа внутрішньо переміщених осіб (діти ВПО). Освітній простір стає не лише

середовищем навчання, а й важливим ресурсом соціальної підтримки, інтеграції, формування довіри та відновлення почуття нормальності для дітей, які пережили травматичні події.

Заклади освіти в громадах нині виконують розширену функцію – вони перетворюються на центри соціальної взаємодії, партнерства, де поєднуються освітня, соціальна та психологічна підтримка. Це відповідає сучасним концепціям інклюзивної освіти, розвитку громади та дитиноцентрованого підходу у соціальній політиці.

Особливої ваги набуває проблема забезпечення рівного доступу дітей ВПО до якісної освіти, соціальних послуг, психологічної допомоги та безпечного освітнього середовища. У контексті децентралізації саме територіальні громади стають ключовими суб'єктами реалізації політики соціальної підтримки, а взаємодія між освітніми закладами, соціальними службами, громадськими організаціями та місцевою владою визначає ефективність допомоги таким дітям.

Таким чином, дослідження освітнього простору як ресурсу соціальної підтримки дітей ВПО має не лише теоретичне, а й практичне значення для удосконалення соціальної політики, розвитку партнерств у громадах і створення безпечного, інклюзивного середовища для всіх дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна підтримка дітей внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах є предметом наукових розвідок як зарубіжних, так і вітчизняних вчених і практиків. Проблематику соціального захисту внутрішньо переміщених осіб досліджував Ю. Бриндіков, який зосередив увагу на соціально-психологічних труднощах, що виникають у процесі вимушеного переселення населення з окупованих територій України. Учений наголошує на важливості узгоджених дій органів державної влади, представників бізнесу та інститутів громадянського суспільства з метою підвищення ефективності інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові соціальні спільноти (Бриндіков, 2021). Практичні рекомендації щодо організації соціальної роботи з сім'ями внутрішньо переміщених осіб, які мають дітей запропонували А. Дуля та В. Лютий (Лютий & Дуля, 2023). Соціально-психологічні труднощі інтеграції дітей ВПО, роль освітніх інституцій і громадських структур у подоланні бар'єрів розкриває

О. Роговська, С. Бабачанах (Роговська & Бабачанах, 2025). Силкіна С. досліджує соціальну адаптацію дітей ВПО та засоби психологічної й соціальної підтримки у шкільному середовищі (Силкіна, 2022). Хомишин І. присвятила своє дослідження проблемі забезпечення права на освіту для дітей ВПО, а саме аналізу законодавчої бази та труднощів у реалізації освітніх прав (Хомишин, 2017). Лях В. у своїх дослідженнях розкриває роль громадських організацій у розвитку локальної спроможності громад, розширенню практик взаємодії між державним і громадським секторами та формуванню нових підходів до соціальної політики (Лях, 2024). У своєму посібнику Алексеєнко Т. Ф., Бирик Д. Д., Гончар Л. В, Куниця Т. Ю. запропоновано визначення технології соціально-педагогічного супроводу дітей із сімей вимушених переселенців, окреслено алгоритм її розроблення та впровадження. Розкрито особливості розвивального середовища як умови ефективного виховання та соціалізації особистості. Представлено варіативний зміст роботи з дітьми та їхніми родинами у формі формальної, неформальної освіти й педагогічної просвіти батьків (Алексеєнко та ін., 2020). Комплексні дослідження становища дітей: бар'єри доступу до освіти для ВПО, безпека шкіл, дистанційне та змішане навчання, необхідність підтримки на рівні громад здійснює UNICEF (Situation, 2024).

Мета статті – обґрунтувати теоретичні та практичні засади використання освітнього простору як ресурсу соціальної підтримки дітей ВПО та визначити напрями його удосконалення у територіальних громадах України

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентний рівень внутрішнього переміщення населення, що стало одним із наймасштабніших гуманітарних викликів сучасності. За даними Мінсоцполітики станом на 5 червня 2025 року офіційно зареєстровано 4 594 254 внутрішньо переміщені особи, з яких значну частину становлять сім'ї з дітьми (Міністерство, 2025). Діти ВПО опинилися в ситуації різкої зміни соціального середовища, втрати звичного способу життя, емоційної нестабільності та обмеженого доступу до якісних освітніх і соціальних послуг. З 2014 року в Україні напрацьована нормативно-правова база соціального захисту та підтримки дітей, що мають статус внутрішньо переміщеної особи,

разом із загальними правами дитини, регламентованими Конституцією України, актами міжнародного права, законами України, в тому числі «Про охорону дитинства», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про соціальні послуги», підзаконними нормативно-правовими актами, мають права ВПО, що безпосередньо є складовою статусу внутрішньо переміщеної особи.

У таких умовах гостро постає проблема соціальної адаптації та психологічної стабілізації дітей, які зазнали втрат, пережили травматичні події або стали свідками воєнних дій. Як зазначає Ю. Бриндіков, ефективна підтримка внутрішньо переміщених осіб можлива лише за умови консолідації зусиль державних органів, громадянського суспільства та бізнесу, що дозволяє вибудовувати стійку систему інтеграційної взаємодії (Бриндіков, 2021). Це особливо актуально у сфері дитинства, де освітні заклади стають одним із ключових ресурсів соціальної стабілізації громади.

Громада як базовий соціальний осередок сучасного суспільства відіграє ключову роль у формуванні системи підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб. Саме на рівні територіальної громади відбувається реальна інтеграція дітей і сімей у соціальне, освітнє та культурне життя, а освітні заклади виступають активними учасниками цієї взаємодії.

Ефективна підтримка дітей внутрішньо переміщених осіб неможлива без тісної співпраці між освітніми установами та територіальними громадами. Ця взаємодія формує цілісну модель соціально-освітньої підтримки, у межах якої заклад освіти виступає не лише місцем навчання, а й важливим соціальним інститутом громади, що об'єднує різні ресурси – людські, організаційні, матеріальні.

Ключові напрями співпраці громади та освітніх закладів є: інформаційна взаємодія (освітні заклади передають громадам дані про потреби дітей ВПО, їхню освітню та соціальну динаміку, що дозволяє громадам приймати обґрунтовані управлінські рішення); спільні програми підтримки (програми психосоціальної допомоги, дозвілля, позашкільної освіти, кар'єрного консультування); професійна взаємодія фахівців (соціальні педагоги, педагоги, психологи, представники служб у справах дітей та соціальні працівники працюють у форматі

міждисциплінарних команд); розвиток громадянської участі (освітні заклади стають осередками волонтерства, молодіжної активності, ініціатив взаємодопомоги).

Роль громади полягає насамперед у створенні інтегрованого простору підтримки, де взаємодіють освіта, соціальні служби, медичні установи, органи влади, громадські організації та бізнес. У межах такого партнерства формуються комплексні рішення: від забезпечення базових потреб (житло, харчування, транспорт) до розроблення програм психологічної та педагогічної підтримки дітей.

Проблеми, з якими стикаються діти ВПО, є комплексними: від порушення освітнього процесу до відчуття ізоляції у новому середовищі. Таким чином, питання підтримки дітей ВПО потребує міждисциплінарного підходу, який поєднує педагогічні, соціальні та психологічні ресурси громади. Саме цей підхід формує основу для створення освітнього простору як простору соціальної підтримки.

У період воєнних викликів школи, дитячі садки, центри позашкільної освіти стали осередками безпеки, спілкування та взаємодопомоги, що сприяє відновленню довіри та почуття приналежності до громади.

Заклади освіти відіграють ключову роль у процесі соціальної адаптації та інтеграції дітей ВПО, реалізуючи свою таку важливу функцію як навчальну, яка виступає базовим елементом, через який здійснюється повернення дитини до стану стабільності, впевненості та самоідентифікації в новому середовищі. Сутність навчальної функції полягає у забезпеченні цілеспрямованого процесу засвоєння знань, формуванні вмінь, навичок і компетентностей, необхідних для успішної адаптації особистості в новому соціокультурному середовищі.

Відновлення навчальної діяльності дає змогу структурувати повсякденність, знизити рівень тривоги та створити основу для подальшого розвитку. Стабільний освітній процес є одним із найпотужніших факторів психосоціальної реабілітації дитини, адже школа повертає почуття безпеки та передбачуваності (UNICEF, 2023).

Навчальна функція закладу освіти реалізується через адаптивні підходи до освітнього процесу, які враховують різні рівні підготовки дітей, різницю в навчальних програмах регіонів та психологічний стан учнів. Тому у гро-

мадах, які прийняли значну кількість ВПО, заклади освіти повинні активно використовувати індивідуальні освітні траєкторії, гнучке планування, дистанційні формати та педагогічний коучинг для дітей, що втратили безперервність навчання.

Таким чином, навчальна функція в освітньому просторі для дітей ВПО виконує роль механізму соціальної стабілізації та особистісного розвитку, сприяючи відновленню цілісності дитячої особистості й формуванню потенціалу для майбутньої самореалізації.

Соціалізаційна функція освітнього простору набуває особливої ваги в умовах воєнного часу, коли освітній простір стає одним із небагатьох стабільних середовищ для дітей ВПО. Процес соціалізації таких дітей має дві взаємопов'язані складові: інституційну (через взаємодію з педагогами, однолітками, шкільним середовищем) та особистісну (через внутрішнє прийняття нових соціальних ролей і норм). Освітні заклади, створюючи безпечне і доброзичливе середовище, сприяють поступовому відновленню емоційного комфорту, формуванню довіри та відчуття приналежності до нової громади.

Для дітей, які пережили вимушене переселення, саме взаємодія у шкільному колективі є ключовим фактором соціальної стабілізації. Через групові заняття, спільні творчі та волонтерські ініціативи діти отримують можливість не лише адаптуватися, а й відновити навички співпраці, емпатії та взаємопідтримки. У цьому контексті педагог стає не лише носієм знань, а й посередником соціального досвіду – людиною, яка допомагає дитині знайти своє місце у новому соціумі (Алексєнко та ін., 2020).

Соціалізаційна функція школи також тісно пов'язана з розвитком громадянських і моральних компетентностей, що формуються через участь у шкільному самоврядуванні, соціальних акціях, гуртках і позашкільних програмах. Такі форми активності сприяють формуванню соціальної зрілості, відповідальності та готовності дітей до співжиття в умовах різноманітності. Для дітей ВПО це означає поступовий перехід від позиції «тимчасового гостя» до статусу повноправного члена громади.

Таким чином, соціалізаційна функція закладів освіти у роботі з дітьми ВПО реалізується як багатовимірний процес, що поєднує педа-

гогічну, психологічну та соціальну підтримку. Заклад освіти стає не лише інституцією навчання, а простором відновлення соціальних зв'язків і ціннісної ідентичності дитини.

У контексті війни та вимушеного переселення дітей особливого значення набуває терапевтична функція освітнього простору, яка полягає у відновленні емоційної рівноваги, формуванні почуття безпеки та стабільності, зниженні рівня тривожності та посттравматичних реакцій у дітей. Освітній заклад, зокрема школа, дедалі частіше виступає не лише місцем навчання, а й середовищем психосоціальної реабілітації, у якому дитина поступово повертається до звичного ритму життя.

Безпечний і підтримувальний освітній простір виконує захисну та стабілізаційну функції, допомагаючи дітям долати наслідки втрати, стресу, страху й невизначеності. Психологічно комфортна атмосфера у школі сприяє розвитку позитивних емоцій, упевненості в собі, мотивації до навчання та довіри до дорослих (UNICEF, 2023). Таким чином, терапевтична функція освіти є важливою складовою психосоціальної підтримки, яку реалізують педагоги, соціальні працівники, шкільні психологи та партнери з громадського сектору.

Зміст терапевтичної функції полягає у тому, що:

- учителі, вихователі та соціальні педагоги забезпечують доброзичливе спілкування, допомагають дітям висловлювати емоції, працюють із тривогою й почуттям провини;
- освітній заклад створює умови, у яких дитина не боїться робити помилки, бути собою, довіряти одноліткам і дорослим;
- через арттерапевтичні методики, ігрову педагогіку, музично-рухові вправи та командні завдання діти відновлюють емоційний баланс і комунікативні навички;
- психологічна стабільність дитини посилюється, коли заклад освіти виступає посередником між сім'єю та громадою, залучаючи батьків до освітнього процесу;
- соціальні педагоги проводять спостереження, консультування, перенаправлення дітей, які потребують спеціалізованої допомоги, до фахівців.

Терапевтична функція освітнього простору реалізується через систему соціально-педагогічного супроводу, спрямовану на розвиток емоційної стійкості, саморегуляції та навичок

подолання стресу. Такі підходи перетворюють школу на «зону безпеки» – місце, де діти ВПО не лише навчаються, а й поступово відновлюють довіру до світу, людей і себе.

Таким чином, терапевтична функція освітнього простору – це не окремий напрям діяльності, а інтегрований компонент усіх освітніх процесів, що забезпечує цілісний розвиток дитини, зміцнення її психологічного здоров'я та соціальної стійкості.

Одним із ключових напрямів сучасної освітньої політики є розвиток інклюзивного підходу, який передбачає рівний доступ усіх дітей до освітніх і соціальних ресурсів громади. Для дітей ВПО інклюзивність означає не лише фізичну присутність у школі, а й емоційну залученість, можливість висловлювати свої потреби й отримувати підтримку від дорослих. В даному випадку інклюзивна освіта виконує соціально-компенсаторну функцію, надаючи можливість дітям ВПО повернути відчуття гідності, власної значущості та безпеки. Такий підхід передбачає зміну не лише організації освітнього процесу, а й ціннісної парадигми освітнього середовища: від «пристосування дитини до школи» до «пристосування школи до дитини».

Ефективна інклюзія дітей ВПО реалізується через три ключові напрями:

- педагогічний (використання адаптованих навчальних програм, індивідуальних освітніх траєкторій, диференційованого підходу до оцінювання. Учителі стає фасилітатором, який не лише навчає, а й супроводжує процес розвитку дитини, враховуючи її емоційні та пізнавальні особливості);

- психологічний (підтримка внутрішнього відчуття прийняття, довіри, емпатії, запобігання проявам дискримінації. Психологічна безпека є базовою умовою для відновлення навчальної мотивації та комунікативної активності дітей, які пережили втрату дому чи травматичні події);

- соціальний (формування у колективі культури толерантності та взаємоповаги. Інклюзивний підхід спрямований не лише на дитину ВПО, а й на її однолітків – навчання співпраці, спільній відповідальності, умінню підтримувати одне одного. У цьому сенсі школа стає «міні-громадою», у якій моделюється соціальна взаємодія ширшого суспільства).

Таким чином, інклюзивний підхід у контексті освіти дітей ВПО є не просто формою педагогічної роботи, а ціннісною основою нової освітньої культури, де дитина сприймається як суб'єкт права, а не об'єкт допомоги. Він забезпечує не лише доступ до освіти, а й розвиток компетентностей, необхідних для активного, гідного та безпечного життя у громаді.

Важливою складовою забезпечення ефективної соціальної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти є злагоджена взаємодія всіх учасників освітнього середовища. Кожна професійна група – педагоги, соціальні педагоги та адміністрація – виконує свою унікальну роль у створенні системи безпеки, довіри та розвитку дитини.

Педагоги виступають першою лінією взаємодії з дитиною ВПО. Їх роль полягає у створенні психологічно безпечного освітнього середовища, де дитина відчуває підтримку, прийняття та повагу. Учителі допомагають дітям поступово адаптуватися до нового колективу, відновлюють інтерес до навчання, сприяють розвитку емоційної стійкості.

Педагог у роботі з дітьми-переселенцями виконує функцію модератора соціальної взаємодії, який через освітній процес формує у дітей відчуття нормальності та передбачуваності, необхідних для подолання травматичного досвіду.

Роль соціального педагога є системоутворювальною. Він виступає посередником між дитиною, сім'єю, педагогічним колективом, соціальними службами, місцевими органами влади та громадськими організаціями. Соціальний педагог стає «зв'язковою ланкою» між освітою та системою соціального захисту, реалізуючи принципи партнерства та міжвідомчої взаємодії.

Адміністрація виконує управлінську та координаційну функції, створюючи інституційні умови для підтримки дітей ВПО. Саме керівництво закладу освіти забезпечує інтеграцію соціальної та освітньої політики на рівні закладу, тобто саме активна позиція адміністрації дозволяє зробити підтримку дітей системною, а не ситуативною.

Таким чином, соціальна підтримка дітей внутрішньо переміщених осіб у закладах освіти є результатом командної взаємодії, де кожен фахівець виконує свою функцію: педагог – гуманістичну, соціальний педагог – координаційну, вихователь – емоційно-розвивальну,

а адміністрація – організаційно-стратегічну. Тільки синергія цих зусиль створює умови, у яких дитина ВПО може не лише навчатися, а й відчувати себе прийнятою, захищеною та спроможною розвиватися.

Роль громади у забезпеченні соціальної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб полягає у створенні цілісної екосистеми турботи, де поєднуються ресурси освіти, соціальної роботи, культури та громадянського суспільства. Саме на рівні громади реалізується практична суть соціальної політики держави – підтримка людини, дитини та сім'ї.

Ефективна співпраця між освітніми установами та громадами в Україні все більше набуває ознак системної соціальної практики, що поєднує педагогічну, соціальну та громадську складові. На основі міжсекторального підходу формуються різноманітні моделі підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб, які реалізуються як у межах національних програм, так і локальних ініціатив (програми «Spilno», «Безпечна школа» та ін.).

Сучасний досвід українських громад, міжнародних організацій та освітніх інституцій свідчить, що освітній простір може бути не лише середовищем навчання, а й потужним ресурсом соціальної стабільності, інтеграції та психологічного відновлення дітей, які постраждали від війни. Для посилення цієї ролі доцільно зосередитися на таких напрямках удосконалення:

1. *Інституційне зміцнення партнерства між громадою та закладами освіти* – необхідно забезпечити сталу взаємодію між освітніми закладами, органами місцевого самоврядування, центрами соціальних послуг, службами у справах дітей і громадськими організаціями. Варто запровадити спільні місцеві координаційні ради або міжсекторальні групи при громадах, які б займалися моніторингом потреб дітей ВПО, узгодженням планів роботи та оцінкою ефективності програм підтримки.

2. *Розвиток інклюзивного та безпечного освітнього середовища* – освітні заклади та усі установи громади мають бути фізично, психологічно й соціально доступними для всіх дітей, незалежно від їхнього статусу, досвіду переміщення чи рівня адаптації.

3. *Запровадження моделей «Школа як центр громади»* – школа має виступати не лише закладом освіти, а й соціальним і культурним осередком громади. Варто інтегрувати у шкільне

середовище молодіжні клуби та освітні хаби, відкриті для дітей і батьків, що сприятиме розвитку горизонтальних зв'язків, волонтерства, громадянської активності й почуття приналежності до спільноти.

4. *Цифровізація освітнього простору* – для дітей ВПО, які часто змінюють місце проживання або навчаються дистанційно, важливо створити єдиний цифровий освітній простір громади – із доступом до навчальних курсів, психологічної допомоги, онлайн-консультацій і ресурсів для батьків.

5. *Підтримка педагогічних працівників* – педагоги, соціальні педагоги та вихователі є ключовими агентами змін, проте часто самі потребують підтримки. Варто систему супервізії для педагогів, що працюють із дітьми ВПО, організовувати тренінги з емоційної стійкості, самопомоги, а також підтримувати професійні спільноти обміну досвідом між школами різних громад.

6. *Моніторинг ефективності програм підтримки* – важливо запровадити єдині критерії оцінювання ефективності соціально-освітніх програм у громадах. Моніторинг має включати як кількісні показники (кількість залучених дітей, рівень відвідування, участь у програмах), так і якісні – відчуття безпеки, рівень соціальної інтеграції, емоційний стан дітей.

Таким чином, удосконалення освітнього простору як ресурсу соціальної підтримки дітей ВПО вимагає комплексного підходу – від зміцнення інституційної співпраці до гуманізації освітнього середовища. Ефективність залежить від узгоджених дій громади, закладів освіти, держави й громадського сектору, спрямованих на спільну мету – забезпечення гідного розвитку, безпеки та майбутнього кожної дитини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Освітній простір у сучасних територіальних громадах України виконує мультифункціональну роль, поєднуючи навчальні, виховні, соціальні, психологічні та інтеграційні компоненти. Заклади освіти стали не лише місцем здобуття знань, а й ключовими інституціями соціальної стабілізації для дітей, які пережили вимушене переселення.

Ефективна підтримка дітей ВПО можлива лише за умов партнерської взаємодії між освітніми закладами, органами місцевого самоврядування, соціальними службами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями.

Особливе значення має професійна компетентність педагогічних і соціальних працівників, які є безпосередніми агентами соціальної інтеграції. Саме їхня здатність виявляти потреби дітей, створювати атмосферу довіри та підтримки визначає успіх адаптаційних процесів у закладах освіти і громадах.

Сучасна громада стає активним соціальним партнером освіти, забезпечуючи ресурсне, організаційне та емоційне підґрунтя для підтримки сімей ВПО. Вона виступає платформою для розвитку інноваційних форм соціально-

освітньої взаємодії, волонтерства, молодіжних ініціатив і громадянської активності.

Таким чином, освітній простір у громаді має розглядатися як стратегічний ресурс соціальної політики держави – простір, де поєднуються функції навчання, соціального захисту, психологічної підтримки й формування соціальної єдності.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розроблення моделей міжсекторальної взаємодії у сфері соціально-освітньої підтримки дітей внутрішньо-переміщених осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Situation Analysis of Children in Ukraine (Summary). UNICEF. 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49211/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_ENG.pdf.pdf
2. Spilno – integrated humanitarian support programme for families with children. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/spilno-social-support?utm_source=chatgpt.com
3. UNICEF. Ukraine Humanitarian Situation Report, March 2023. URL: <https://www.unicef.org/media/138721/file/Ukraine-Humanitarian-SitRep-31-March-2023.pdf>
4. Алексєєнко Т. Ф., Бирик Д. Д., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю. Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців : посібник; за ред. Т.Ф. Алексєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 208 с.
5. Бриндіков Ю. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Соціальна робота: виклики сьогодення* : збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. С. 14–17.
6. Дуля А., Лютий В. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3>
7. Лях В. Характеристика проблем і викликів, із якими стикаються громадські організації України, що надають соціальну підтримку внутрішньо переміщеним особам. *Соціальна педагогіка: теорія та практика* 2024. № 2. С. 62–72. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10739/7.%20Liakh.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
8. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності. Офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuva-cham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam>
9. Роговська О, Бабачанас С. Проблеми інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб до приймаючої громади. URL: https://journals.urau.ua/vsgf_pstu/article/download/320597/311202/743149
10. Силкіна С. А. Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3 (181). С. 69–79. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9712/Sylkina.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
11. Хомишин І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13343/30.pdf>

REFERENCES:

1. Situation Analysis of Children in Ukraine (Summary). UNICEF. 2024. Retrieved from: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49211/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_ENG.pdf.pdf
2. Spilno – integrated humanitarian support programme for families with children. Retrieved from: https://www.unicef.org/ukraine/en/spilno-social-support?utm_source=chatgpt.com
3. UNICEF. Ukraine Humanitarian Situation Report, March 2023. Retrieved from: <https://www.unicef.org/media/138721/file/Ukraine-Humanitarian-SitRep-31-March-2023.pdf>
4. Aliksienko, T. F., Honchar, L. V., Kunytsia, T. Iu., & Bybyk D. D. (2020). Vymusheni pereselentsi: sotsialnopedagogichni problemy i dosvid pidtrymky [Migrants are forced: social and pedagogical problems and support experience]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].
5. Bryndikov, Yu. (2021). Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib [Social protection of internally displaced persons]. *Sotsialna robota: vyklyky sohodennia*. (pp. 14–17). Ternopil. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/22849> [in Ukrainian].

6. Dulia, A., & Liutyi, V. (2023). Experience of representation of the interests of internally displaced persons by non-governmental organizations. *Vvichlyvist. Humanitas*. (3), 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3> [in Ukrainian].
7. Liakh V. (2024). Kharakterystyka problem i vyklykiv, iz yakymy stykaiutsia hromadski orhanizatsii Ukrainy, shcho nadaiut sotsialnu pidtrymku vnutrishno peremishchenym osobam [Characteristics of problems and challenges faced by Ukrainian civil society organisations providing social support to internally displaced persons]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*. 2. S. 62–72. Retrieved from: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10739/7.%20Liakh.pdf?isAllowed=y&sequence=1> [in Ukrainian].
8. Ministerstvo sotsialnoi polityky, simi ta yednosti [Ministry of Social Policy, Family and Unity]. Ofitsiyni sait. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam> [in Ukrainian].
9. Rohovska, O, Babachanakh, S. Problemy intehtratsii ditei vnutrishno peremishchenykh osib do pryimaiuchoi hromady [Problems of integrating internally displaced children into the host community]. Retrieved from: https://journals.urau.ua/vsgf_pstu/article/download/320597/311202/743149 [in Ukrainian].
10. Sylkina, S. A. (2022). Sotsialna adaptatsiia ditei vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh novoho poselennia [Social adaptation of internally displaced children in a new settlement]. *Osvita ta pedahohichna nauka*. 3 (181). S. 69–79. Retrieved from: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9712/Sylkina.pdf?isAllowed=y&sequence=1> [in Ukrainian].
11. Khomyshyn, I. Realizatsiia prava na osvitu vnutrishno peremishchenymy osobamy [Realisation of the right to education by internally displaced persons]. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13343/30.pdf> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 05.08.2025

Дата прийняття статті: 18.08.2025

Опубліковано: 15.10.2025